

Emlékezés Nagy Gyulára (1849-1924), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára

Remembering Gyula Nagy (1849-1924), Corresponding Member of the Hungarian Academy of Sciences

A Nagy Gyula néven Harkácson¹ 1849. június 23-án született, 1885-től a tasnádi előnevet viselő jogtörténész, levéltáros életműve feldolgozottak mondható.² Atyja Nagy Károly Gömör vármegye főjegyzője, 1843-44-ben országgyűlési követe, 1848-ban igazságügyi osztályfőnök, utóbb a magyar kormány alatt az Országos Főtörvényszék elnöke és Ujházy Paulina úrnő fia. Középiskolai tanulmányai végeztével 1867 és 1870 között a pesti egyetem hallgatója, 1870-ben a müncheni egyetemen oklevéltant tanult. Ezután 1889-től a Magyar Történelmi Társulat jegyzője, 1899-1908 között titkára. Az 1870-1876 közötti időszakban Zemplén vármegyei családi birtokán gazdálkodott. Később, 1876-77-ben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának (jelenleg: OSZK), 1877-1913 között a Magyar Országos Levéltár tisztviselője, és 1908-1913-ban mint országos főlevéltárnok a levéltár megbízott vezetője. A közép- és újkori magyar történelem egyes kérdéseivel, gazdaságtörténeti adatközlésekkel, a történelem olyan segédtudományaival foglalkozott, mint a heraldika. Jelentősek mintaszerű forráskiadványai (családi, vármegyei levéltárak anyaga).³

Munkássága jelentős pillére volt a régi törvények latinról magyarra fordítása is. A *Corpus Juris Hungarici milleniumi emlékiadás* eredetileg húsz kötetesre tervezett vállalkozása kapcsán szükséges megemlíteni, hogy az 1895-ös évet megelőző hét, ún. történeti kötet kapcsán többen működtek közre az egyes, 1832-ig (1832-1836-ig) alkotott latin törvényszövegek megállapításában, és a szövegek fordításában. Az első, 1000-tól 1526-ig terjedő kötetben belül az Árpád-kori törvényeket (1000-1301) Nagy Gyula;⁴ a vegyesházi királyokra vonatkozó

¹ Harkács (Gömör vármegye), jelenleg Hrkáč néven Gömörfalva (szl. *Gemerska Ves*), Szlovákia része.

² Id. Szinnyei József: Nagy Gyula (tasnádi) [szócikk]. In: Id. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái IX. Mirtse-Oszvaldt*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1903. 583-586. URL: <https://vmek.oszk.hu/03600/03630/html/> (utolsó megtekintés: 2026. október 1.); Anonym: Nagy Gyula [szócikk.] In: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon I. L-Z*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 276-276. Harmadik, változatlan kiadás; Gulyás Pál (ír., összeáll.): Nagy Gyula (Tasnádi). [Szócikk]. In: Gulyás Pál (ír., összeáll.) – Viczián János (ír., s.a.r., kieg., jav.): *Magyar írók élete és munkái. Megindította [az alapsorozatot]: Id. Szinnyei József. Új sorozat. --,--., adatgyűjtésének felhasználásával írta és sajtó alá rendezte Viczián János XIII. Häcker Bálint – Hollinger Rudolf*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2002. 118-118.; Anonym: Nagy Gyula [szócikk.] In: Markó László (főszerk.): *Új magyar életrajzi lexikon IV. L-O*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002. 942-942.; Markó László: Nagy Gyula. [Szócikk]. In: Markó László-Burucs Kornélia-Balogh Margit-Hay Diána: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai II. I-P*. (Főszerk.: Glatz Ferenc). Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Tudománytár, 2003. 905-906. URL: <https://real-eod.mtak.hu/7573/1/AMTATagjai1825-2002.pdf#page=911> (utolsó megtekintés: 2026. október 1.).

³ Id. Szinnyei (1903) 583-586.; Anonym (1969) 276.; Gulyás (2002) 118-118.; Anonym (2002) 942-942.; Markó (2003) 905-906.

⁴ Az Árpád-házbeli királyok alatt alkotott törvények (1000-1301). In: *Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvények*. Ford., jegyz.: Nagy Gyula. Magy., ut. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. 1-145. Elengedhetetlen továbbá jelezni, hogy a CJH milleniumi emlékkiadása I. kötetéből kimaradt 19 törvény közül az Árpád-korra vonatkozó 1267-es, 1291-es, és 1298-as törvények, melyeket még Kovachich Márton György (1744-1821) és Kovachich József Miklós (1798-1878) fedezett fel, az alábbi modernebb szövegkiadásból ismerhető meg: Szilágyi Loránd: *Árpád-kori törvények. Kézirat*. Budapest, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, 1955. 128. Később a többi rész Márkus Dezső (1862-1912) ügyvéd, kodifikátor, jogi szakíró, a magánjog, a családjog, a végrehajtási jog, a közjog, valamint a közigazgatási jog művelője adta közre, aki a CJH sorozat irányítása mellett a hatkötetes Magyar jogi lexikon főszerkesztője is volt, valamint a szócikkek egy jelentékeny részét is maga írta. A vegyes házakból választott királyok uralkodása alatt alkotott törvények. In: *Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvények*. Ford., jegyz.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy., ut. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. 147-853.; *Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvények*. Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. xcvi, 1-995.; *Magyar Törvénytár. 1540–*

terjedelmes hányadot Óvári Kelemen (1844-1925), akadémikus [I. tag (1892. május 5.)] mellett Kolosváry Sándor (1840-1922) magánjogász, jogtörténész, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rektora (1888-1889), akadémikus [I. tag (1892. május 5.)] készítette. Az említett, I. Károlytól III. Ferdinándig alkotott törvényeket tartalmazó I. kötet második felét (1301-1526), II. kötetet (1526-1608),⁵ és III. kötetet (1608-1657);⁶ valamint a Werbőczy István⁷ Hármaskönyvét (1517)⁸ tartalmazó, 1897-ben megjelent IV. kötetet;⁹ (egy Hármaskönyv-fordítást már 1894-ben megjelentettek),¹⁰ továbbá Erdély külön törvényeit (1540-1848) tartalmazó V. kötetet¹¹ is a szerzőpáros fordította, és változó módon hol magyarázatokkal, hol utaló jegyzetekkel látták el. (Lásd ennek részleteit a könyvészeti leírásokban). Azonban a talán legnehezebb Árpád-kori törvénytöredékek fordítása Nagy Gyula (Tasnádi Nagy Gyula) érdeme. Zala és Zemplén vármegye története mellett a *Hazai Oklevéltár 1234-1536* egyik kiadója, és az

1848. évi erdélyi törvények. Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1900. xlv, (3), 678.

⁵ *Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvénycikkek.* Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. xcvi, 1-995.

⁶ *Magyar Törvénytár. 1608–1657. évi törvénycikkek.* Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1900. lxxix, 1-655.

⁷ Werbőczy István (1458-1541) a kiemelkedő jogtudós, ítélőmester, nádorispán Verbőcön (Ugocsa vármegye) született, és Buda szabad királyi városban hunyt el, családja Kerepecről (Bereg vármegye) származott, és eredetileg a Kerepeczi nevet használták. Csiky Kálmán: *Werbőczy István Hármaskönyve.* Budapest, Franklin Társulat, 1899. 64. Olcsó Könyvtár 1106. szám; Málnási Ödön: Werbőczy István és Hármaskönyve. (Különlenyomat). Budapest, Cserépfalvi, 1936. 49.

⁸ Jelentőségére, értékelésére lásd a következő szakirodalmi műveket: Párniczky Mihály – Bátyka János: *A magyar Corpus Juris. (Az első kiadások forrásai).* Budapest, Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem – Általános Nyomda Könyv- és Lapkiadó Rt., 1936. 115. A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jogtörténeti Szemináriuma. Az Illés Szeminárium Kiadványai 4. szám. Az Illés Szeminárium vezetője Illés József (1871-1944), Huszton (Máramaros vármegye), a jelenleg ukrainai Kárpátalján született jogtörténész, akadémikus [I. tag (1915. május 6.); r. tag (1936. május 14.)] volt; Félégyházy József: *Werbőczy [István] Hármaskönyve és a kánonjog.* Budapest-Vác, Kapisztrán Nyomda, 1942. 143.; Hamza Gábor – Boóc Ádám – Buzády Csongor (szerk.): *Tanulmányok Werbőczy Istvánról.* Budapest, Professzorok Háza, 2001. 225.; Hamza Gábor: Magyarország – Középkori magánjog és a római jog. In: Hamza Gábor: *Az európai magánjog fejlődése a kezdetektől a XX. század végéig. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján.* Budapest, Novissima, 2022. 99-103. Második, bőv., átd. kiad., szerk.-ben közrem.: Deák Péter; lekt.: Földi András; és Hamza Gábor: Magyarország – Werbőczy István és a Tripartitum. In: Hamza Gábor: *Az európai magánjog fejlődése a kezdetektől a XX. század végéig. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján.* Budapest, Novissima, 2022. 103-105. Második, bőv., átd. kiad., szerk.-ben közrem.: Deák Péter; lekt.: Földi András.

⁹ *Magyar Törvénytár. Werbőczy István Hármaskönyve.* Ford.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Budapest, Franklin-Társulat, 1897. lv, 437. (reprint: 1990).

Érdemes utalni arra, hogy a Hármaskönyv a CJH részeként is megjelent, ennek példájaként az 1751-es ún. királyképes kiadását idézzük: Werbőczy István: *Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum.* In: *Corpus Juris Hungarici, seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum in duos tomos distinctum I. Tomus primus, continens Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii ejusdem Regni, Authore Stephano de Werbőcz...* Nagyszombat, Jezsuita Akadémia Nyomdája, 1751. (6), (3), 120, (6).

¹⁰ *Werbőczy István Hármaskönyve. A M. [Magyar] Tud. [Tudományos] Akadémia által gondozott harmadik kiadás.* Ford.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1894. liv, 466, (1). Ugyanebben az évben megjelent egy másik önálló fordítás is: Werbőczy István: *Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae. Magyarország szokásos jogának [szokásjogának] Hármaskönyve.* Írta ---. *Az eredeti kiadás latin szövegét közölte, magyarra fordította, jegyzetekkel és a mű történetének megírásával kísérte Csiky Kálmán.* Budapest, M. Kir. [Magyar Királyi] Egyetemi Nyomda, 1894. xxx, 560. (Reprint: 1990). A reprint változtatott címmel, új előszavakkal készült. (Tripartitum. A dicsőséges Magyar Királyság szokásjogának Hármaskönyve). A kiadás idején már néhai Bónis György bevezető tanulmányával, valamint Gazda új kiadáshoz írott szerkesztői előszavával).

¹¹ *Magyar Törvénytár. 1540–1848. évi erdélyi törvények.* Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1900. xlv, (3), 678.

*Anjou-kori Oklevéltár VII. kötetének közreadója.*¹² Elsősorban levéltári forráskiadásai miatt ajánlotta Fejérpataky László forráskutató történészakadémikus az akadémiai tagok sorába.¹³ A Magyar Tudományos Akadémia 1892. május 5-én Nagy Gyulát (Tasnádi Nagy Gyulát) a levelező tagok sorába választotta (Kolosváry Sándorral és Óvári Kelemennel együtt). Nagy Gyula székfoglalója *A középkori közjegyzői intézmény* címmel hangzott el 1893. április 17-én.¹⁴ Elhunyt 1924. június 11-én Budapesten.¹⁵

Művei

Hazai oklevéltár 1234-1536. Kiad. Nagy Imrével, Deák Farkassal. Budapest, Knoll Károly, 1879. vi, 473; Zala vármegye története. I. 1024-1363. II. 1364-1498. Oklevéltár. Kiad. Nagy Imrével, Véghegyi Dezsővel. Budapest, Franklin Nyomda, 1886-1890. 1286; A nagymihályi és sztárai gróf Sztáray-család oklevéltára 1234-1457 I-II. Kiad. ---. Budapest, Franklin Nyomda, 1887-1889. xiv, 574, v, (3), 570; A középkori közjegyzői intézmény. (Kivonat Nagy Gyula l. t. [levelező tag] április 17-én tartott székfoglalójából https://real-j.mtak.hu/73/1/AkademiaiErtesito_1893.pdf#page=406 ; Zemplén vármegye a 16. században. Budapest, Franklin Nyomda, 1888. terjedelemjelzés nélkül; Lipóczi Keczer Ambrus naplója 1663-1669. Kiad. ---. Budapest, Franklin Nyomda, 1894. terjedelemjelzés nélkül; Czegei Vass György és Vass László naplói 1659-1739. Kiad. ---. Budapest, MTA, 1896. 632; Az Árpád-házbeli királyok alatt alkotott törvények (1000-1301). In: *Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvénycikkek*. Ford., jegyz.: Nagy Gyula. Magy., ut. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. 1-145. Anjou-kori okmánytár VII. Kiad. ---. Budapest, MTA, 1920. 704.

Felhasznált irodalom

Werbőczy István: *Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum*. In: *Corpus Juris Hungarici, seu Decretum Generale inclyti Regni Hungariae, partiumque eidem annexarum in duos tomos distinctum I. Tomus primus, continens Opus Tripartitum Juris Consuetudinarii ejusdem Regni, Authore Stephano de Werbőcz...* Nagyszombat, Jezsuita Akadémia Nyomdája, 1751. (6), (3), 120, (6); Nagy Gyula [tagajánlás]. *Tagajánlások 1892-ben*. 30-31. URL: https://real-j.mtak.hu/6193/1/MTA_Tagajanlasok_1892.pdf#page=30 (utolsó megtekintés: 2026. október 1.); Werbőczy István Hármaskönyve. A M. [Magyar] Tud. [Tudományos] Akadémia által gondozott harmadik kiadás. Ford.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1894. liv, 466, (1). Ugyanebben az évben megjelent egy másik önálló fordítás is: Werbőczy István: *Tripartitum Opus Juris Consuetudinarii Regni Hungariae. Magyarország szokásos jogának [szokásjogának] Hármaskönyve*. Írta ---. Az eredeti kiadás latin szövegét közölte, magyarra fordította, jegyzetekkel és a mű történetének megírásával kísérte Csiky Kálmán. Budapest, M. Kir. [Magyar Királyi] Egyetemi Nyomda, 1894. xxx, 560. (Reprint: 1990); Csiky Kálmán: *Werbőczy István Hármaskönyve*. Budapest, Franklin Társulat, 1899. 64. Olcsó Könyvtár 1106. szám; *Magyar Törvénytár. Werbőczy István Hármaskönyve*. Ford.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Budapest, Franklin-Társulat, 1897. lv, 437. (reprint: 1990); A vegyes házakból választott királyok uralkodása alatt alkotott törvények. In: *Magyar Törvénytár. 1000–1526. évi törvénycikkek*. Ford., jegyz.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy., ut. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. 147-853.; *Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvénycikkek*. Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1899. xcvi, 1-995.; *Magyar Törvénytár. 1540–1848. évi erdélyi törvények*. Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1900. xlv, (3), 678.; *Magyar Törvénytár. 1608–1657. évi törvénycikkek*. Ford., ut.: Kolosváry Sándor – Óvári Kelemen. Magy. jegyz.: Márkus Dezső. Budapest, Franklin Társulat – Révai Testvérek, 1900. lxxix, 1-655.; Id. Szinnyei József: Nagy Gyula (tasnádi) [szócikk]. In: Id. Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái IX. Mirtse-*

¹² Markó (2003) 905-906.

¹³ Nagy Gyula [tagajánlás]. *Tagajánlások 1892-ben*. 30-31. URL: https://real-j.mtak.hu/6193/1/MTA_Tagajanlasok_1892.pdf#page=30 (utolsó megtekintés: 2026. október 1.).

¹⁴ A középkori közjegyzői intézmény. (Kivonat Nagy Gyula l. t. [levelező tag] április 17-én tartott székfoglalójából https://real-j.mtak.hu/73/1/AkademiaiErtesito_1893.pdf#page=406

¹⁵ Id. Szinnyei (1903) 583-586.; Anonym (1969) 276.; Gulyás (2002) 118-118.; Anonym (2002) 118-118.; Markó (2003) 905-906.

Osztatlan. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1903. 583-586. URL: <https://vmek.oszk.hu/03600/03630/html/> (utolsó megtekintés: 2026. október 1.); Pániczky Mihály – Bátyka János: *A magyar Corpus Juris. (Az első kiadások forrásai)*. Budapest, Királyi Pázmány Péter Tudományegyetem – Általános Nyomda Könyv- és Lapkiadó Rt., 1936. 115. A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Jogtörténeti Szeminárium. Az Illés Szeminárium Kiadványai 4. szám; Málnási Ödön: Werbőczy István és Hármaskönyve. (Különlenyomat). Budapest, Cserépfalvi, 1936. 49.; Félegyházy József: *Werbőczy [István] Hármaskönyve és a kánonjog*. Budapest-Vác, Kapisztrán Nyomda, 1942. 143.; Szilágyi Loránd: *Árpád-kori törvények. Kézirat*. Budapest, Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat, 1955. 128.; Anonym: Nagy Gyula [szócikk.] In: Kenyeres Ágnes (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon I. L-Z*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 276-276. Harmadik, változatlan kiadás; Hamza Gábor – Boóc Ádám – Buzády Csongor (szerk.): *Tanulmányok Werbőczy Istvánról*. Budapest, Professzorok Háza, 2001. 225.; Gulyás Pál (ír., összeáll.): Nagy Gyula (Tasnádi). [Szócikk.] In: Gulyás Pál (ír., összeáll.) – Viczián János (ír., s.a.r., kieg., jav.): *Magyar írók élete és munkái. Megindította [az alapsorozatot]: Id. Szinnyi József. Új sorozat. --. adatyűjtésének felhasználásával írta és sajtó alá rendezte Viczián János XIII. Häcker Bálint – Hollinger Rudolf*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2002. 118-118.; Anonym: Nagy Gyula [szócikk.] In: Markó László (főszerk.): *Új magyar életrajzi lexikon IV. L-O*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002. 942-942.; valamint Markó László: Nagy Gyula. [Szócikk.] In: Markó László-Burucs Kornélia-Balogh Margit-Hay Diána: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai II. I-P*. (Főszerk.: Glatz Ferenc). Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont – Tudománytár, 2003. 905-905. URL: <https://real-eod.mtak.hu/7573/1/AMTATagjai1825-2002.pdf#page=911> (utolsó megtekintés: 2026. október 1.); Hamza Gábor: Magyarország – Középkori magánjog és a római jog. In: Hamza Gábor: *Az európai magánjog fejlődése a kezdetektől a XX. század végéig. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*. Budapest, Novissima, 2022. 99-103. Második, bőv., átd. kiad., szerk.-ben közrem.: Deák Péter; lekt.: Földi András; és Hamza Gábor: Magyarország – Werbőczy István és a Tripartitum. In: Hamza Gábor: *Az európai magánjog fejlődése a kezdetektől a XX. század végéig. A modern magánjogi rendszerek kialakulása a római jogi hagyományok alapján*. Budapest, Novissima, 2022. 103-105. Második, bőv., átd. kiad., szerk.-ben közrem.: Deák Péter; lekt.: Földi András.

Koi Gyula PhD

Tudományos főmunkatárs; v. vezető kutató;
tudományos munkatárs

Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Államtudományi és Nemzetközi
Tanulmányok Kar; Pécsi Tudományegyetem (PTE) Állam-és Jogtudományi kar;
ELTE Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Kutatóintézet

E-mail: koigyula@gmail.com